

erősebb nemzetközi hatást tudta kiváltani. Az olasz melos nagy művésze Toscanini, a legnagyobb megértéssel és szeretettel hódolt ebben a műben zenekarával együtt a magyar zenei géniusz előtt.

Debussy «La mer» szimfónikus zene-képének nyugtalanul vibráló, szétfolyó körvonalaiból Toscanini zseniális ösztönrel dolgozta ki az impresszionizmus atmoszferikus festőiségét. A benső összefüggések logikája helyett a homályosnak, elmosódottnak is alakot tudott adni a szeszélyes, tovatűnő motívumokban, a harmóniak kápráztató színeiben.

Wagner halhatatlan műve, *Tristan és Isolde* előjátéka méltó befejezése volt a gyönyörű estének. Interpretálása megdöbbentő és elragadó volt egyszerre. Sohasem éreztük ennyire e mű csodás varázsát, amelyben szinte fájdalmas intenzitással buzog fel a szenvedély lávafolyama. Valóban dyonisos volt ez a zene az utolsó emelkedés paroxizmusában, ahol Toscanini szinte démoni víziók magaslatára vitte zenekarát, hogy utána annál megragadóbban hangozzék fel az aetherikus régiókban átszellemült vágy panasza.

A legelőkelőbb közönséggel zsufolásig megtelt Városi Színház az egész estén át szünni nem akaró lelkesedésnek és ünneplésnek volt színhelye.

Prahács Margit.

Magyar folyóiratszemle.

Az *Erdélyi Helikon* megszólaltatta hasábjain a területileg széthullt, fizikailag szétszóródott és sok tekintetben lelkileg is differenciálódott magyarság írói közül a legfiatalabb nemzetdek néhány jellegzetes képviselőjét. Együtt jelentek meg ezek a nyilatkozatok; vallomások és vélemények hangzottak el a magyar irodalom főkérdéseiről, jelentőségéről és jövő lehetőségeiről. A *Helikon* szerkesztő-

sége bevezetőjében azt a megjegyzést tette, hogy az ily módon nyert kép sötétebb, mint ahogyan várni lehetett, ha számba vesszük is a lélekre árnyat borító mai tényeket. *Reményik* Sándor szerint azonban az ifjúság megnyilatkozásaiból kibontakozott kép nem sötét, sőt szívárványnak nevezi, amely minden színében ragyog. A megszólalt fiatal írók válaszai sokfelé ágaznak. Egy főproblémájuk azonban van, melynek minden más szinte csak variációja. És *Reményik* optimizmusának gyökere az az egységes állásfoglalás, hogy az irodalmat egyikük sem tartja pusztán magáért valónak. Az ember, a nemzet, a tömeg, az emberiség a szociális összefüggések: ezek állnak minden irodalmi megnyilatkozásnak hátterében. Nem játék, hanem kenyér, nem szórakozás, hanem megváltó hatalom, nem szavak, hanem cselekedetek az új generáció irodalmi programja. Legszkeptikusabban e téren talán a pestiek, de ők sem tudják magukat e sodrástól függetleníteni. Annál lobogóbb lánggal ég a közösség és az érte való irodalom tudata az utódállamok íróiban. Itt a probléma magja a magyarság magatartása az irodalom által. De van ezen túlmenő tendencia is. Megjelenik az a gondolat, hogy a magyarságnak szellemi világhivatása van és ezzel kapcsolatos az a gondolat is, hogy a magyar irodalom multja csak kezdet volt; továbbá, hogy a magyar vidék elhanyagolt irodalmi lehetőségei minden eddiginél többet ígérnek, a magyar irodalmi regionalizmus útja vezet a tetőpontra. Valami új, magyar szellemi imperializmust hirdetnek ezek az igék. Nem lehet ezt a gondolatot naív álmodozásnak bélyegezni; azért nem, mert ezek az igék a katasztrófa utáni mélypontról, tudatosan átértzett nyomorúságból zengenek mint egy konok «csakazértis» a végzet felé.

Dékány István «*Etika, szociológia, társadalomfilozófia*» címmel az *Athe-*

naeumban az etika és szociológia összefüggésének bemutatására néhány konkrét kérdésbe világít bele. Ma még nem lett kiemelkedővé az a felismerés, hogy ha az etika mint értékelő és normákat adó tudomány elvileg független is a pszichológiától és szociológiától, gyakorlatilag függ ezek problémamegoldásaitól. Viszont a szociológia is rászorul arra, hogy az etikai problémák állományát átvizsgálja, mert ezzel sok kérdés nyer új megvilágítást. Azonban ügyelnünk kell minden határkérdéssel kapcsolatban arra, hogy a problémák határátlépése nem jelentheti a tudományok összekeverését és sajátos szempontjaiknak elhomályosítását. Dékány a társadalmi naturalizmus kérdéseirehöz nyújt adalékokat ama hipotézis alapján, amely szerint ami társadalmi tény, már egyszermind érték. Ez az alapföltétel messze ágazó következményeiben áll előttünk mélyen belenyulva a politikai életbe, a liberális gazdasági rendszerbe, a társadalmi politikába, sőt a kultúrpolitikába is. Mindenütt ott találunk olyan elemet, amely az egyetemes emberi tények mögött nem azt értékeli, ami igazolhatóan értékes, hanem azt, ami érték-hordozó föltételezhetően lehet. Három százada fölismerhető az a törekvés, hogy ezt a potenciálisat nevelés útján aktualizáljuk s ennek első lépcsőfoka az önérték érzelmének kifejezése. Ezen a ponton indul meg és nő ki rendszerré a társadalmi naturalizmus.

Keresztury Dezső irodalmi életünk feszültségeit vizsgálva, a *Magyar Szemlében* rámutat arra a jelenségre, hogy a társadalmi reform elsősorban a középosztály emberanyagának, világnézetének és műveltségének átalakítására irányult. Irodalmi téren főproblémája a magyar irodalomnak szociális tartalommal való megtöltése, a magyar műveltség öncélúságának, önelvőségének tudatossá tétele, kiszakadása a germán kultúrkörből s a magyar népi kultúra reneszánszának meg-

indítása. Mindjárt kezdetben kiviláglik az a nagy ellentét, amely e törekvéseket a mult generáció, különösen a Nyugat programjától elválasztja. Annak alapján individualisztikus irodalomfelfogása és zsenirajongása helyébe a kollektív élmény, kollektív hivatás és kötelességérzés irodalma lép. Az «abszolút irodalmat», amely csak azt követeli a műtől, hogy szép, egész és tehetséges író munkája legyen, felváltja az aktív és aktuális irodalom követelése, amely a mában él, a máat alakítja, vállalja sorsát, a magyar jelen problémáit, egy új, szociálisabb világ fölépítését. Mert ez az irodalomélmény nem a fáradt Unter-gang-hangulat szülötte, sem a kultúrában fáradt nemzedék szépségsömöréé. Munkája, mely a polgári műveltség fáradt formái ellen irányul, egy új megújulás felé törekszik. Ha végig-gondoljuk a feszültségek elvi tartalmát, világossá válik, hogy az ellentétek közt felmerülő elvi kérdések három középpont köré csoportosulnak: 1. Az irodalom mint társadalmi funkció; osztályjellegének, társadalmi, nemzeti hivatásának kérdései; 2. az irodalom mint esztétikai funkció, a stílus, forma, műfaj, hagyomány problémái; 3. az irodalom etikai, humanizáló, s humanitást kifejező jelentőségének kérdései.

Zsigmond Ferenc a *Debreceni Szemlében* végigkíséri XX. századi társadalmi drámáinkat — a «középfajúság» szempontjából. Az a kép, amely a jelenkori magyar társadalom életéről XX. századi drámáink tükrében, különösen a drámák cselekmény bonyaldalmának tipikus megoldásmódján át elénk tárul, erkölcsi szempontból meg lehetőségen sívár, a házasság intézményére vonatkozóan pedig egyenesen megdöbbentő. Ha színdarabjaink túlozva és torzítva rajzolják is a való élet erkölcsi korhadtságát, annyi bizonyos, hogy e korhadozás továbbterjedésének egyik legveszedelmesebb, mert

legalattomosabb eszköze az a dráma-irodalom, amely a jelenkor színpadáról már-már egészen leesorítja a komolyabb, nemesebb szemléletmódú költészetet. Az utóbbi évek óta sokszor hangoztatott megállapítás, hogy a mi irodalmunkban is erőteljesen kezd jelentkezni az idealizmus egészséges reakciója, egyelőre csak a líra és a regény terén áll. színpad irodalma azonban e tekintetben is utolsó marad.

Bartók György a *Protestáns Szemlében* Kretschmernek, a marburgi egyetem professzorának *Geniale Menschen* (Berlin, 1929) c. munkájának ismertetésével a *lángész emberekről* közöl tanulmányt. Minél nehezebben megoldhatóknak látszottak azok a kérdések, amelyek a lángész életével és alkotásaival függnek össze, annál mohóbban vetette rá magát az ember ezeknek a kérdéseknek fejtegetésére. Napjaink biológiai és lélektani kutatása mind nagyobb és teljesebb mértékben fordul az emberi jellem és az emberi típusok vizsgálata felé. A lángész lélektani vizsgálatainak sorában a legátfogóbb eredményeket Kretschmer pszichiatriai kutatásai mutatják föl. A lángész, ha a filozófia értékelő szemszögéből tekintjük, csakugyan az emberi nem ideálja; biológiai értelemben azonban távolról sem áll a zseni az egészség és derekasság legmagasabb fokán. Mert szellemileg egészséges az, aki egyensúlyban van és jól érzimagát. Ámde a kedély nyugalma még sohasem ösztönzött nagy tettekre; ezzel szemben psychopathának lenni sohasem szerencse, de némelykor nagy dicsőségre vezethet. Ilyen psychopatha a zseni túlzottan érzékeny idegeivel, heves érzelmi visszahatásával, csekély alkalmazkodó képességével stb. Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a lángész és az örült fogalma azonos, csak azt jelenti, hogy a lángész biológiai nyelven szólva az emberi nemnek nagyon ritka és szélsőséges variansa. Mint minden ilyen szélsőséges variánsnál, a lángész-

nél is az alkatnak csekély állandóságával, nagy lelki labilitással, a lélek érzékenységével, psychosissal, neorosisra, psychopathiákra való hajlammal találkozunk. Egyes fajok vagy arra való népcsoportok kereszteződése a lángész előállása szempontjából igen nagy mértékben kedvező. Ha a lángész családját és származását figyeljük meg, azt találjuk, hogy a szellemtörténetben kiváló szerepet vitt személyiségek közt bizonyos rokonsági viszony állott fenn. A lángész életfolyamatát igen jellemzi a periodikus hullámmozgás, szemben a normális ember pusztán reprodukáló tevékenységével. Ez a sajátos periodicitás annak a bizonyítéka, hogy a szellem legmagasabb röpte is hozzá van kötve a kozmikus történéshöz, a szellemnek a testtel való összefüggéséhez és a körülötte levő természet törvényeihez. A lángészről alkotott új fogalmakból kiderül, hogy a szellem nehéz harcok során a test egészségének, nemzedékek épségének, sőt létezésének árán képes csak megvalósítani a maga értékeit. A lángész csakugyan a természet eszköze; a maga életének elégetése árán szabadon s mégis természeti kényszerűséggel teremt értékeket s mutat utat. Ezen haladva teljességre juthat a szellem és szabadabbá lehet az ember mindattól, ami pusztán csak emberi találmány, az emberi haszonlesés, hatalom és önzés szolgálatában.

Bárány Gerő az etikai értéklés szemszögéből mutat rá a *Széphalom*-ban az *élet és halál* problémáira. A természet — mondja — teljesen részvételen az emberrel szemben. A megnyugvást, részvétet, szeretetet, amit pedig minden ember mohó vággyal szomjúhozik, csak az ember világában találja meg az ember. A lélek nemesebb vágyait is csak az ember-világban valósíthatjuk meg. Ez a világ az értékek uralma alatt van. Itt meg kell valósulniuk az értékeknek; itt nyilvánvalóvá válik, hogy az emberi élet csak akkor nyer igazi tartalmat, ha az öröknek tartott értékek megvaló-

sítását szolgálja s így mintegy belekapcsolódik abba a hatalmasságba, amely egyedül adhat értelmet az emberi életnek is, de meg az egész mindenségnek is. Az isteninek kell áthatnia az emberi életet, a históriát és a kultúrát is, de meg az egész mindenséget is, hogy értelme és célja legyen az életnek és a létnek. Nem kérdéses: az ember beletartozik a fizikai világba; tekintik úgy is az embert, mint akiben a fizikai világ ébredt tudatosságra, de amikor örökkévalónak nevezzük magunkat, semmikép sem akarjuk csak ilyen örökkévalónak érezni és tudni magunkat. Az anyag halhatatlansága nem vigasztal meg bennünket; ezt a halhatatlanságot egyjelentőségűnek vesszük a halandósággal. Ettől a gondolatától pedig visszaretten az emberi gondolkodás és ettől a gondolattól menekülve, inkább megbarátkozik a lélekvándorlásnak hitével, hogy így belekapcsolódjék legalább az organikus anyag életébe. Nem is ez a halhatatlanság, amire vágyik az ember. Csakis lényünk nemesebb részének halhatatlansága nyugtathat meg; ez az a halhatatlanság, amire vágyunk s amiért érdemesnek tartjuk vállalni a lét és élet minden gyötrelmeit és magát a halált. Úgy látszik, hogy ez és csakis ez vehetné le a létről és az életről a hiábavalóság szörnyű vádját, mert a halál igazságát csakis az élet igazsága némíthatja el.

Bisztray Gyula a Magyar Szemlében az irodalmi, színpadi stb. kritika jelenségeit foglalja össze «A haldokló kritika» címmel. Bebizonyítja, hogy a kritikának az utóbbi évtizedekben megtett útját nem a váratlan hanyat-

lás, de a körülmények elkerülhetetlen következményeként beállott visszafejlődés jelzi. Abban a percben, amint a könyvkiadó-vállalatok üzletpolitikája a százezres példányszámra rendezkedett be, a kritika oly hatalmas kínai falakkal találta magát szemben, amelyek ellen donkihotei szélmalomharcnak látszott minden hadakozás. Az ipari tömegcikként gyártott könyv nem kíván, sőt elnémit minden kritikát, mert nincs szüksége a kritikára. Egyszerű és egész természetes a dolog magyarázata és csodálatosan a közönségnek mégis ez tűnik föl leghihetlenebbnek, ez veszteget meg leginkább. A közönség méltatlankodva utasítja vissza a lesújtó kritikát egy-egykönyvről, «amely pedig» százezres példányban forog közkézen. Közben persze arról feledkezik meg, hogy itt nem a kritikus vakságáról van szó, hanem csupán egy nagy kiadói tőkének jól megszervezett reklámhadjárataról, amely ellen ezer és egy esetben eddig még minden kritika tehetetlen maradt. És megfigyelhető, hogy az újságvállalatok közül is épen azok süllyeszti a komoly irodalmi kritikát az apróbetűs hirrovatba, amelyek «olcsó», «színes» és irodalommentes könyveikkel az utcák csatornájáig elárasztják a világot. De nem elégséges a baj elhatalmasodásával irányokról és áramlatokról szigorúan ítélni, miután előzőleg bölcs struccpolitikával mindentől mereven elzárkóztunk, hanem legfőbb kötelességünk a fellépő új jelenségek eredetét kutatva és hatását figyelve az irodalom és művészet magasabb szempontjainak érvényrejutásán munkálkodnunk.

K. B. O.

A NAPKELET minden közleményéért írója felel. A folyóirat szerkesztője: TORMAY CECILE; s. szerkesztője: HARTMANN JÁNOS. A kiadásért felelős: HEGEDŰS ISTVÁN.

Stephaneum nyomda r. t. — Nyomdaigazgató: KOHL FERENC.